

KOGNITIV KOMMUNIKATSIYA OQIMI

Yusupova Ozoda

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti sotsiologiya ta'lim yo'nalishi
2-kurs 124-guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19458161>

Annotatsiya. Ushbu maqolada, kognitiv kommunikatsiya oqimi haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Kognitiv kommunikatsiya oqimi - ma'lumotning idrok etilishi, talqin qilinishi, qayta ishlanishi, xotirada saqlanishi va shaxslar yoki tizimlar o'rtasida uzatilishi orqali kechadigan dinamik jarayondir. U kognitiv fan, tilshunoslik, nevrologiya va kommunikatsiya nazariyasi tamoyillarini integratsiya qilib, ma'noning qanday shakllanishi va uzatilishini tushuntiradi.

Kalit so'zlar: kognitiv kommunikatsiya, axborotni qayta ishlash, kognitiv jarayonlar, kommunikativ kompetensiya, inson tafakkuri.

Kirish. Kommunikatsiya shunchaki axborotni uzatish jarayoni emas, balki kodlash, dekodlash, talqin qilish va qayta aloqa (feedback)ni o'z ichiga olgan murakkab kognitiv jarayondir. Kognitiv kommunikatsiya oqimi ushbu jarayonlarning asosini tashkil etuvchi aqliy operatsiyalarga urg'u beradi.

U individlar qanday qilib stimullarni idrok etishini, oldingi bilimlarga asoslanib ularga ma'no berishini va kommunikativ kontekst doirasida qanday javob hosil qilishini o'rganadi.

Ushbu oqimni tushunish aniqlikni oshirish, tushunmovchiliklarni kamaytirish va turli sohalarda samarali o'zaro aloqani yaxshilash uchun muhimdir.

Kognitiv kommunikatsiya oqimi tushunchasi bir nechta fanlararo nazariyalarga tayanadi:

- inson miyasi axborotni kompyuter tizimiga o'xshash tarzda bosqichma-bosqich - kirish, qayta ishlash, saqlash va chiqish orqali qayta ishlashini ta'kidlaydi;
- individlar axborotni oldindan mavjud bo'lgan kognitiv tuzilmalar asosida talqin qiladi, bu esa idrok va tushunishni shakllantiradi, deb hisoblaydi;
- ma'no passiv qabul qilinmaydi, balki uni qabul qiluvchi faol ravishda o'zi yaratadi, deb ta'kidlaydi;
- tez, intuitiv fikrlash va sekin, tahliliy fikrlashni ajratadi. Ushbu nazariyalar birgalikda kognitiv mexanizmlar kommunikatsiya oqimiga qanday ta'sir qilishini tushuntirib beradi.

Kognitiv kommunikatsiya oqimi bir nechta o'zaro bog'langan komponentlarga bo'linadi.

Jarayon sensor kirishdan boshlanadi. Individlar signallarni eshitish, ko'rish yoki boshqa sezgi kanallari orqali qabul qiladi. Diqqat muhim rol o'ynab, ahamiyatsiz stimullardan kerakli axborotni ajratib olishga yordam beradi.

Kognitiv cheklovlar sababli individlar barcha kiruvchi ma'lumotlarni qayta ishlay olmaydi.

Tanlovli diqqat qaysi axborot ongli qayta ishlashga kirishini belgilaydi va bu uning dolzarbligi, sezilarli darajasi hamda emotsional ahamiyatiga bog'liq bo'ladi.

Yuboruvchi o'z fikrlarini belgilar tizimiga - og'zaki so'zlar, yozma matn, imo-ishoralalar yoki boshqa shakllarga aylantiradi. Kodlashga til qobiliyati, madaniy fon va kognitiv aniqlik ta'sir qiladi.

Kodlangan xabarlar ma'lum bir vosita orqali uzatiladi. Ushbu vosita xabarning aniqligi va sifatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Qabul qiluvchi xabarni belgilarni dekodlash orqali va ularni mavjud kognitiv sxemalar bilan bog'lash orqali talqin qiladi. Agar qabul qiluvchining sxemalari yuboruvchining niyatidan sezilarli darajada farq qilsa, noto'g'ri talqin yuzaga kelishi mumkin.

Kognitiv kommunikatsiya oqimi inson va texnologik tizimlarda axborotning qanday qayta ishlanishi va almashinuvini tushunish uchun keng qamrovli asosni taqdim etadi.

U kognitiv, lingvistik va ijtimoiy yondashuvlarni integratsiya qilish orqali kommunikatsiyada idrok etish, diqqat, xotira va talqin qilishning ahamiyatini yoritadi.

Ushbu oqimga ta'sir etuvchi omillarni anglash yanada samarali o'zaro aloqani ta'minlaydi, tushunmovchiliklarni kamaytiradi hamda ta'lim, texnologiya va tashkilotlar amaliyotidagi rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi.

Kommunikatsiya muhitlari, ayniqsa raqamli platformalar va sun'iy intellektning rivojlanishi bilan birga, doimiy ravishda o'zgarib borar ekan, kognitiv kommunikatsiya oqimini o'rganish ma'noning qanday shakllanishi va almashinishini optimallashtirish uchun muhim bo'lib qoladi.

Axborot uning ahamiyati va takrorlanishiga qarab qisqa muddatli yoki uzoq muddatli xotirada saqlanadi. Oldingi bilimlar yangi axborotning qanday integratsiya qilinishiga ta'sir qiladi.

Qayta aloqa kommunikatsiya jarayonini yakunlaydi va yuboruvchiga xabarning to'g'ri tushunilganini baholash imkonini beradi. Bu kommunikatsiyani moslashtirish va takomillashtirish uchun muhim hisoblanadi.

Til va nutqning kognitiv tabiatini, kommunikatsiya jarayonini ularning semiotik xususiyatini hisobga olmasdan ko'rib chiqish qiyin. "Inson – belgi" munosabati antropotsentrik va sof epistemik tabiatga ega, chunki belgilar fizik olam obyektlari singari o'z-o'zidan mavjud bo'lmaydi, ular insonning o'zining bilish faoliyati mahsuli hisoblanadi va uning kognitiv muhitida yo'naltiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi, muayyan kommunikativ ehtiyojlarni qondiradi.

Kognitiv tilshunoslikda, xuddi til falsafasida bo'lgani kabi, til belgilar bilan o'zaro aloqada bo'ladigan inson hodisalar muallifi sifatida qaraladi. Shu munosabat bilan shuni ta'kidlash kerakki, "lingvistik burilish" gacha bo'lgan davrda falsafa "kommunikatsiya qilmaydigan ong" falsafasi bo'lgan.

Lingvistik burilish esa reallikni kommunikativ reallik sifatida talqin qilishni anglatadi, ya'ni uni faqat kommunikatsiyada ishtirok etish nuqtayi nazaridan bilish mumkin, deb qaraydi.

Kommunikativ o'yinda ishtirok etmasdan, hayotiy dunyo makonida bo'lmasdan, uning ichki qoidalari va me'yorlarini bilib bo'lmaydi.

Xulosa: Kognitiv-kommunikativ kompetensiya kommunikatsiya buzilishlarining to'liq doirasini, kommunikatsiyaga ta'sir etuvchi omillarni hamda tegishli intervensiyalarni keng qamrovli, shu bilan birga tushunarli tarzda ifodalash uchun ishlab chiqilgan.

Ushbu model kommunikatsiyaning to'liq hayotiy ishtirokni belgilovchi muhim omil sifatidagi rolini ko'rsatishda foydali bo'lishi mumkinligi umid qilinadi.

Kommunikatsiya buzilishlari bo'yicha umumiy tushunchani shakllantirish va real hayot faoliyatida kommunikativ kompetensiyaning yakuniy maqsadini belgilash vositasi sifatida taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Z.Arslonov. Kognitiv tilshunoslik haqida qisqacha. http://arslonov.blogspot.com/2012/01/blog-post_12.html
2. Абатуров В. Наумова Ю. Медиа технологии в имидже государства. // Экономическое обозрение. 2003, №6. – С.37.
3. Ж.Меликулов. Импортлашаётган онг ёхуд глобаллашаётган дунё муаммолари. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2006 йил, 1 декабрь. 48-сон (3877), 2-бет.
4. Кравченко А.В. Когнитивный горизонт языкознания. Иркутск: БГУЭП, 2008.
5. Т.Глушкова. О.Зайцева Медиаобраз как инструмент создания территориального имиджа: когнитивный аспект. <https://cyberleninka.ru/article/n/mediaobraz-kak-instrument-sozdaniya-territorialnogo-imidzha-kognitivnyy-aspekt>